

היום נלמד בעזרת ה':

דף קד

[ע"פ ביאור הכרזתא]

ועתה מבארת הגמרא את הדברים:

שהלגימה **מרחקת את הקרובים** - למדים **מעמון ומואב**. שהיו קרובים לישראל, שהרי באו מלוט בן אחי אברהם, ועתה נתרחקו, משום שלא קידמו את ישראל בלחם ובמים.

ומקרבת את הרחוקים - למדים זאת מיתרו. **דאמר רבי יוחנן: בשכר שאמר יתרו לבנותיו: "קראן לו [למשה] ויאכל לחם", זכו בני בניו, וישבו בלשכת הגזית**. שנאמר: "ומשפחות סופרים ישבי יעבץ תרעתים שמעתים שוכתים, המה הקינים הבאים מחמת אבי בית רכב".

ו"קינים" - מבני יתרו הם, **דכתיב התם: "ובני קיני חתן משה עלו מעיר התמרים את בני יהודה מדבר יהודה אשר בנגב ערד וילך וישב את העם"**. הרי שנקרא יתרו בשם "קיני".

ובניו של יתרו - בניו של רכב הם, **דכתיב במקרא דלעיל: "הקינים הבאים מחמת אבי בית רכב"**.

וכתוב בספר ירמיה: "ולבית הרכבים אמר ירמיהו כי כה אמר ה' וגו' יען אשר שמעתם על מצות יהונדב אביכם וגו' לא יכרת איש ליונדב בן רכב עומד לפני כל הימים". והמשמעות הפשוטה של הפסוק "עומד לפני" היא, שעומד בבית המקדש. ואומר הספרי, שלא יתכן הדבר, שנכרים נכנסו להיכל, שהרי כל ישראל לא נכנסו להיכל! אלא, הכוונה היא שהם היו יושבין בסנהדרין, ומורין בדברי תורה.

ומעלמת עינים מן הרשעים - למדים זאת ממיכה. שאף שהיה רשע, היות והיתה פיתו מצויה לעוברי דרכים, הניח לו הקדוש ברוך הוא.

ומשרה שכינה על נביאי הבעל [המתנבאים לשקר] - למדים זאת מחבירו של **עזו הנביא**. **דכתיב: "ויהי הם ישנים אל השלחן, ויהי דבר ה' אל הנביא אשר השיבו"**. וכך היה המעשה [מובא בספר מלכים א, יג]: עזו, שהיה נביא אמת, בא לבית אל, אל המזבח שזיכח עליו ירבעם לעבודה זרה, ונתנבא לו נבואה קשה. ונתן לו מופת,

שיקרע המזבח, וישפך הדשן שעליו. ואמנם כך היה. ואז רצה ירבעם להאכילו ולתת לו מתת, וסירב הנביא, כי ציוה עליו ה' שלא ישוב לבית אל, ולא יאכל ולא ישתה. ובא נביא השקר, והטעה את עדו, והשיבו לבית אל, והאכילו, והעבירו על מצות הקדוש ברוך הוא.

ומכל מקום, למרות שהוא היה נביא שקר, בזכות שהאכיל את עדו, שרתה עליו שכינה. שנאמר: "ויהי דבר ה' אל האיש הנביא אשר השיבו".

ושגגתה עולה זדון - מנין?

דאמר רב יהודה אמר רב: אלמלי [אילו] הלווהו יהונתן לדוד שתי ככרות לחם, לא

נהרגה נוב עיר הכהנים, ולא נטרד דואג האדמי, ולא נהרג שאול ושלשת בניו. שהיות וכשברח דוד משאול, לאחר שנפרד מיהונתן, לא היה בידו אוכל, ביקש מכהני נוב, ונתנו לו. והלשין עליהם דואג האדומי לפני שאול, שנתנו אוכל לאויבו דוד, וכעס עליהם שאול, כי חשב שידעו שדוד בורח ממנו ובכל זאת האכילוהו, וציוה על דואג להרגם. ומשום כך נטרד דואג מהעולם הבא. ומחמת עוון זה נהרגו שאול ושלשת בניו במלחמה.

ומפני מה לא מנו את אחז בין אותם שאין להם חלק לעולם הבא?

אמר רבי ירמיה בר אבא: מפני שמוטל בין שני צדיקים, בין יותם לחזקיהו. שאביו היה יותם, ובנו היה חזקיהו, ושניהם היו צדיקים.

רב יוסף אמר: הטעם שלא מנו את אחז, מפני שהיה לו כשת פנים מישיעיהו. שנאמר: "ויאמר ה' אל ישעיהו צא נא לקראת אחז ושאר ישוב בנך, אל קצה תעלת הברכה העליונה, אל מסלת שדה כובס".

מאי "כובס"? איכא דאמרי: "כובס" - כמו כובש הוא. והיינו, דכבשינהו לאפיה - וחלף [שכבש אחז את פניו - ועבר, מפני שהיה מתבייש מישיעיהו].

ואיכא דאמרי: אוכלא דקצרי סחף ארישיה וחלף [הניח אחז על ראשו כלי מנוקב של כובסים, שבו הם מזלפים מים על הבגדים. ועשה כך כדי שלא יכירהו ישעיהו, לפי שהיה מתבייש ממנו].

מפני מה לא מנו את אמון בין אלו שאין להם חלק לעולם הבא -

מפני כבודו של יאשיהו. שהיה בנו של אמון, והיה צדיק.

ומקשינן: אם כן, את מנשה נמי לא נמני [לא נמנה], מפני כבודו של חזקיהו אביו, שהיה צדיק!

ואמרינן: **ברא - מזכי אבא** [הבן מזכה את אביו], אבל **אבא - לא מזכי ברא** [האב אינו מזכה את בנו]. **דכתיב: "ואין מידי מציל"**, וכך אנו דורשים מקרא זה: **אין אברהם מציל את ישמעאל בנו, ואין יצחק מציל את עשו בנו.**

ואמרינן: **השתא דאתית להכי** [עתה שהגעת לכך], שבן מזכה אב, אפשר לומר **שאחז נמי, משום מה לא אימני - משום כבודו של חזקיהו בנו.** [ולא מהטעם שאמרנו לעיל, לפי שהיתה לו בושת פנים מישעיהו].

ומפני מה לא מנו את יהויקים?

משום דרבי חייא ברבי אבוי. דאמר רבי חייא ברבי אבוי: **כתיב על גולגלתו של יהויקים: "זאת ועוד אחרת"**. דהיינו, נקמה אחת כבר נעשתה בגולגולת זו, שלא נקברה. ועוד נקמה אחרת תיעשה בה בעתיד.

ומה הנקמה שנעשתה בה לאחר מכן?

שכך היה מעשה: **זקיננו דרבי פרידא אשכח גולגלתא דהוה קא שדיא בשערי ירושלים** [מצא גולגולת שהיתה מוטלת בשערי ירושלים], **וכתיב בה "זאת ועוד אחרת"**.

קברה באדמה - ולא איקברא. שיצתה לחוץ.

קברה שוב - ולא איקברא.

אמר אותו זקן בליבו: ודאי **גולגלתו של יהויקים היא, דכתיב ביה: "לכן כה אמר ה' אל יהויקים וגו' לא יספדו לו וגו' קבורת חמור יקבר, סחוב והשלך וגו'."** שוב **אמר בליבו:** סוף סוף גולגולת של **מלכא הוא, ולא איכשר לזלזולי ביה** [ואין ראוי לזלזל בו].

כרכה בשייראי, ואותבה בסיפתא [כרך את הגולגולת בכגד, והניחה כך בארגז]. **חזיתא דביתהו** [ראתה אשתו של אותו זקן את הגולגולת שמונחת בארגז], **סברא** [חשבה]: **הא, גולגולת זו, דאיתתא קמייתא הוה** [של אשתו הראשונה של בעלי היא], **דהא לא קא מנשי לה** [שהרי אינו שוכח אותה. ובודאי מחמת גולגולת זו, שרואה אותה כל הזמן, אינו שוכחה].

שגרא תנורא - וקלתה [הסיקה את התנור, ושרפה בו את הגולגולת]. **היינו דכתיב: "זאת ועוד אחרת"**. שחוץ מזה שלא נקברה, נעשתה בה עוד נקמה - ונשרפה.

תניא: אמר רבי שמעון בן אלעזר: בשביל ששיכח חזקיהו את עצמו ואמר: "והטוב בעיניך עשיתי" - גרם לו ששאל אות מאת ה', ואמר: "מה את כי אעלה בית ה'". שעבירה גוררת עבירה.

בשביל "מה אות", ששאל אות מאת ה' - גרם שנכרים אכלו על שולחנו [היינו אותם נכרים ששלח לו מרוזך בן בלאדן בידם ספרים ומנחה].

ובשביל שנכרים אכלו על שולחנו - גרם גלות לבניו.

מסייע ליה לחזקיה. דאמר חזקיה: כל המזמן עובד עבודה זרה לתוך ביתו, ומשמש עליו - גורם גלות לבניו. שכך עשה חזקיה, שזימן את אותם נכרים לביתו, ואשתו השקתה אותם, כמובא להלן. ונאמר לו בנבואה: "ומבניך אשר יצאו ממך אשר תוליד יקחו, והיו סריסים בהיכל מלך בבל". והיינו, שמזרעו ילכו בגלות, והיו סריסים בהיכל מלך בבל [הם חנניה מישאל ועזריה, כמובא לעיל].

כתוב באותו מעשה, כשבאו אליו שליחי מרוזך בן בלאדן: "וישמח עליהם חזקיהו, ויראם את בית נכתה, את הכסף ואת הזהב ואת הבשמים ואת השמן הטוב וגו'". אמר רב: מאי "בית נכתה"?

אשתו השקתה עליהם ["נכתה" מלשון ניכו]. והיינו האשה, שיצרה הקדוש ברוך הוא מהצלע שנוכתה ונפחתה מן האדם].

ושמואל אמר: בית גנזיו הראה להם.

ורבי יוחנן אמר: זין אוכל זין [ברזל השולט בברזל אחר, שהוא דבר חשוב] הראה להן.

כתוב בתחילת מגילת איכה: "איכא ישבה בד ד". אמר רבא אמר רבי יוחנן: מפני מה לקו ישראל ב"איכה"?

מפני שעברו על שלשים ושש כריתות שנאמרו בתורה ["איכה" בגימטריא שלושים ושש].

אמר רבי יוחנן: מפני מה לקו ישראל באל"ף ב"ת [שכל מגילת איכה סדורה על פי סדר אל"ף ב"ת]?

מפני שעברו על התורה, שניתנה באל"ף ב"ת.

"ישבה בדד". אמר רבא אמר רבי יוחנן: אמר הקדוש ברוך הוא, אני אמרתי: "וישכן ישראל בטח בדד עין יעקב אל ארץ זגן ותירוש אף שמיו יערפו טל",

דהיינו, שאף שישבו ישראל יחידים, לא יתיירו מפני נכרים וחיות רעות.

עכשיו, שעברו על התורה, יהיה בדד מושבם.

"העיר רבתי עם". אמר רבא אמר רבי יוחנן: שהיו משיאין קטנה לגדול, וגדולה לקטן, כדי שיהו להם בנים הרבה.

משום ששכבת זרע של קטן אינו מבושל, ואינו מזריע מהר כשל גדול. וכן רחם של קטנה, אינה קולטת מהר כשל גדולה. לכן היו משיאין גדולה לקטן, כדי שלכשיהא זרעו מבושל - יקלט מהר. וכן היו משיאין קטנה לגדול, כדי שיהא שכבת זרעו קולט

מהר, שהרי רחמה של גדולה קולט מהר יותר. אבל לא היו משיאין קטנה לקטן, לפי ששוהין מלהוליד.

“היתה כאלמנה”. אמר רב יהודה אמר רב: כתוב “כאלמנה”, שישראל דומים לאלמנה, אבל - ולא אלמנה ממש, שמת בעלה, ולא ישוב עוד. אלא, הרי היא כאשה שהלך בעלה למדינת הים, ודעתו לחזור אליה. שאמנם כעת היא כאלמנה, אבל לבסוף ישוב בעלה כבתחילה. כך אנו, עתה אנו כאלמנה, אבל לבסוף יבוא הקדוש ברוך הוא ויגאלנו.

“רבתי בגוים שרתי במדינות”. אמר רבא אמר רבי יוחנן: כל מקום שהן הולכין - נעשין שרים לאדוניהן.

תנו רבנן: מעשה בשני בני אדם שנשבו בהר הכרמל, והיה שבאי מהלך אחריהם. אמר לו אחד מהם לחבירו: גמל שמהלכת לפנינו, סומא באחת מעיניה, וטעונה שתי נודות, אחת של יין ואחת של שמן, ושני בני אדם המנהיגים אותה, אחד מהם ישראל, ואחד נכרי. אמר להן שבאי: עם קשה עורף! מאין אתם יודעין את כל הדברים הללו?

אמרו לו: גמל - כשהיא אוכלת מעשבים שלפניה, מצד שרואה אוכלת, ומצד שאינה רואה - אינה אוכלת. והיות ואנו רואים שהבהמה שלפנינו אכלה רק מצד אחד, על כרחך שהיא סומא.

וטעונה שתי נודות אחת של יין ואחת של שמן, כי טיפות של יין - מטפטף ושוקע בקרקע, ושל שמן - מטפטף וצף. והיות ואנו רואים בדרך טיפות שקועות וטיפות צפות, הרי שיש עליה נודות של יין ושמן.

ושני בני אדם המנהיגים אותה אחד נכרי ואחד ישראל, כי נכרי, כשהוא צריך להתפנות, נפנה לדרך, לצד בהמתו, ואינו מסתתר. ואילו ישראל, שצנוע הוא, נפנה לצדדין.

רדף השבאי אחריהם [אחר הגמל והמנהיג], ומצא שאמנם היה כדבריהם של שני שבויין.

בא ונשקן על ראשן, והביאן לביתן, ועשה להן סעודה גדולה, והיה מרקד לפניהם, ואמר: ברוך שבחר בזרעו של אברהם, ונתן להם מחכמתו, ובכל מקום שהן הולכין נעשין שרים לאדוניהם. ופטרן [שחררן], והלכו לבתיהם לשלום.

“בכה תבכה בלילה”. שתי בכיות הללו, “בכה תבכה” - למה?
אמר רבה אמר רבי יוחנן: אחד - על מקדש ראשון, ואחד - על מקדש שני. ששניהם חרבו בתשעה באב.

"בלילה" – על עסקי לילה. שנאמר: "ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויבכו העם בלילה ההוא".

אמר רבה אמר רבי יוחנן: אותו הלילה שנתנו ישראל את קולם בבכי, ליל תשעה באב היה. אמר להן הקדוש ברוך הוא לישראל: אתם בכיתם בכיה של חנם, ואני אקבע לכם בכיה לדורות. דבר אחר: "בלילה", שכל הבוכה בלילה קולו נשמע. והיינו "בכה תבכה בלילה", כדי שיהא קולם נשמע, וירחמו עליהם, ובכל זאת "אין מנחם לה".

דבר אחר: "בלילה", שכל הבוכה בלילה, כוכבים ומזלות בוכין עמו [שנכמרים רחמיהם עליו].

דבר אחר: "בלילה", שכל הבוכה בלילה, לפי שקולו נשמע ביותר, מתרכז ליבו של השומע את קולו – ובוכה כנגדו.

מעשה היה באשה אחת, שכנתו של רבן גמליאל, שמת בנה, והיתה בוכה עליו בלילה.

שמע רבן גמליאל קולה, ובכה כנגדה, עד שנשרו ריסי עיניו [שמחמת רוב דמעות היו ריסי עיניו נכפלים ונופלים על עיניו].

למחר הכירו בו תלמידיו שהוא בוכה בגלל שכנתו – והוציאוה משכונתו.

"ודמעתה על לחיה". "לחיה" – לשון לחות ונערות הוא. אמר רבא אמר רבי יוחנן: הרי היא כאשה צעירה, שבוכה על בעל נעוריה. שבוכה היא תמיד, ודמעתה מצויה. שנאמר: **"אלי כבתולה חגרת שק על בעל נעוריה". "אלי" לשון קינה הוא.**

"היו צריה לראש". אמר רבא אמר רבי יוחנן: כל המיצר לישראל – נעשה ראש. [שנאמר:] **"כי לא מועף לאשר מוצק לה כעת הראשון הקל ארצה זבלון וארצה נפתלי והאחרון הכביז דרך הים עבר הירדן גליל הגוים".**

אמר רבא אמר רבי יוחנן: כל המציק לישראל – אינו עיף. כפי שנאמר בפסוק דלעיל: **"כי לא מועף לאשר מוצק לה".**

"לא אליכם כל עברי דרך". אמר רבא אמר רבי יוחנן: מכאן, מזה שאמר הנביא "לא אליכם", ראייה לקובלנא מן התורה. דהיינו, שכאשר אדם מספר צרתו לאחר, אומר לו: לא תבוא זאת לך כפי שבאה עלי. והמקפיד על כך, אין בזה איסור ניהוש. כך גם הנביא היה מתאבל על החורבן, כאילו באה עליו הצרה, ואמר לאותם מישראל שלא הגלה נבוכדנצר: לא תהא לכם צרה כזו.

"כל עברי דרך". אמר רב עמרם אמר רב: עשאוני כעוברי על דת. דאילו בסדום כתיב: "וה' המטיר על סדם", ואילו בירושלים כתיב לשון דומה: "ממרום שלח אש בעצמתי וירדנה וגו'". הרי שדגני הקדוש ברוך הוא כפי שדן את אנשי סדום.

[ונתיב:]: "ויגדל עון בת עמי מחטאת סדם". והואיל וכך, שישראל חטאו אף יותר מסדום, יש לתמוה, למה לא נהפכו ישראל כפי שסדום נהפכה, וכי משוא פנים יש בדבר?

אמר רבא אמר רבי יוחנן: מדה טובה יתירה היתה בירושלים - שלא היתה בסדום, ולכן לא נהפכה כסדום.

דאילו בסדום כתיב: "הנה זה היה עון סדם אחותך גאון שבעת לחם ויד עני ואביון לא החזיקה וגו'". הרי שהיו אכזריים, שלא החזיקו יד עני ואביון. ואילו בירושלים כתיב: "ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהן היו לברות למו", שהיתה מזמנת חברתה לאכול עמה. הרי שהיו רחמניות.

"סלה כל אבירי ה' בקרבי". כל האבירים - פסלם הקדוש ברוך הוא, ועשאו פסולים וכבושים כמסילה. והיינו כאדם שאומר לחברו: נפסלה מטבע זו, ואין לה תקנה.

"פצו עליך פיהם". אמר רבא אמר רבי יוחנן: בשביל מה הקדים פ"א לעי"ן ברוב סדרי האל"ף ב"ת שבמגילת איכה?

בשביל מרגלים, שאמרו בפיהם - מה שלא ראו בעיניהם. וזה נרמז בהקדמת פ"א לעי"ן, שהקדימו המרגלים ואמרו בפיהם, מה שלא ראו בעיניהם.

"אכלי עמי אכלו לחם ה' לא קראו". אמר רבא אמר רבי יוחנן: כל האוכל מלחמן של ישראל - טועם טעם לחם. ושאינו אוכל מלחמן של ישראל - אינו טועם טעם לחם. שהנכרים מוצאים טעם דווקא בלחמם של ישראל, שהנאה היא להם כשגוזלים אותם.

"אכלי עמי אכלו לחם ה' לא קראו". רב אמר: אלו הדיינין. שבשביל עוונותיהם, שמטים משפט, היו עמי למאכל אויביו.

ושמואל אמר: אלו מלמדי תינוקות, שעושין מלאכתן רמיה. ועתה חוזרת הגמרא לדברי משנתנו, שמנתה את אותן שאין להם חלק לעולם הבא. והוי"ן בה: מי מנאן?

אמר רב אשי: אנשי כנסת הגדולה מנאום.

אמר רב יהודה אמר רב: בקשו אנשי כנסת הגדולה עוד למנות אחד בין אלו שאין להם חלק לעולם הבא. והיינו, את שלמה, שנאמר בו: נשיו הטו את לבבו ללכת אחרי אלהים אחרים.

באה דמות דיוקנו של דוד אביו ונשטחה לפניהם שלא ימנו את שלמה - ולא השגיחו עליה.

באה אש מן השמים ולחכה אש בספסליהם - ולא השגיחו אף עליה. יצאה בת קול ואמרה להם: "חזית איש מהיר במלאכתו, לפני מלכים יתיצב, בל יתיצב לפני חשכים".

מי שהקדים את בניית ביתי [בית המקדש, שהוא ביתו של הקדוש ברוך הוא] לבניית ביתו, ולא עוד, אלא שאת ביתי בנה בשבע שנים, ואת ביתו בנה בשלש עשרה שנה, שנתעצל בבניית ביתו יותר מבבניית ביתי [זזהו "איש מהיר במלאכתו"], לפני מלכים יתיצב בן עדן, בל יתיצב לפני חשכים בגיהנם - ובכל זאת לא השגיח עליה.

יצאה בת קול ואמרה: "המעמך ישלמנה כי מאסת, כי אתה תבחר ולא אני וגו'." "המעמך ישלמנה", וכי עליכם לשלם עונשו של אדם, שאתם אומרים שאין לשלמה חלק לעולם הבא? "כי אתה תבחר ולא אני" - בתמיה. וכי הבחירה מי יש לו חלק ומי לא, תלויה בכם?

אין הדבר תלוי אלא בי! דורשי רשומות [פסוקים] היו אומרים: כולן, כל המנויין במשנתנו, באין לעולם הבא. שנאמר: "לי גלעד, ולי מנשה, ואפרים מעוז ראשי, יהודה מחקקי, מואב סיר רחצי, על אדום אשליך נעלי, עלי פלשת התרועעי". והיינו, שאמר הקדוש ברוך הוא: עלי לסבול את עולם של אלה, כדי שיזכו לחיי עולם הבא.

ועתה מבארת הגמרא מיהם המוזכרים בפסוק:

"לי גלעד" - זה אחאב, שנפל ברמות גלעד.

"מנשה" - כמשמעו.

"אפרים מעוז ראשי" - זה ירבעם (718), דקאתי מאפרים [שבא משבט אפרים].